

Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny im. I. Franki w Drohobyczu
Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny im. W. Wynnyczenki w Kirowohradzie
Instytut Regionalnej Administracji i Ekonomiki w Kirowohradzie

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
Bałtycka Wyższa Szkoła Humanistyczna w Koszalinie
Akademia Polonijna w Częstochowie

UKRAINA – POLSKA

MONOLOG – DIALOG KULTUR

STUDIA Z DZIEJÓW NAJBLIŻSZEGO SĄSIĘDZTWA

Zeszyt 4. Tom 2

Redakcja:
Profesor dr. hab. Walerij SKOTNYJ
Profesor dr. hab. Mykoła ZYMOMRYA

Kirowohrad – Drohobycz – Koszalin
KOŁO
2004

Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка
Кіровоградський державний педагогічний університет ім. В. Винниченка
Кіровоградський інститут регіонального управління та економіки

Університет ім. Марії Кюрі-Скłodовської в Любліні
Балтійська гуманістична вища школа в Кошаліні
Академія Полонійна в Ченстохові

УКРАЇНА – ПОЛЬЩА

МОНОЛОГ – ДІАЛОГ КУЛЬТУР

СТУДІЇ ВЗАЄМИН НАРОДІВ-СУСІДІВ

Випуск 4. Том 2

За редакцією:
Валерій СКОТНИЙ
професор, доктор філософських наук
Микола ЗИМОМРЯ
професор, доктор філологічних наук

Кіровоград – Дрогобич – Кошалін
КОЛО
2004

ББК 74(4УКР)
УДК 37(477:37(438))
У45

Рекомендовано до друку Вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(... протокол № 6 від 24 червня 2004 року)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Казіміж Денек – проф., доктор педагогічних наук (Польща)
Володимир Задорожний – проф., доктор історичних наук (Україна)
Василь Марко – проф., доктор філологічних наук (Україна)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Скотний Валерій – доктор філософських наук, професор, співголова
Жулинський Микола – доктор філологічних наук, дійсний член НАН
України, співголова
Добрянський Ігор – доктор педагогічних наук, професор, співголова
Радул Валерій – доктор педагогічних наук, професор, співголова
Кокоцінський Стефан – доктор педагогічних наук, професор, співголова
Кринський Анджей – доктор богословських наук, професор, співголова
Зимомря Микола – доктор філологічних наук, професор, співголова
Винницький Василь – доктор філологічних наук, професор
Вірський Адам – доктор історичних наук, професор
Войтюк Адам – доктор філологічних наук, професор
Вятр Єжі – доктор філософських наук, професор
Гром'як Роман – доктор філологічних наук, професор
Денек Казіміж – доктор педагогічних наук, професор
Карпінська Анна – доктор педагогічних наук, доцент
Кемінь Володимир – доктор педагогічних наук, професор
Краснова Людмила – доктор філологічних наук, професор
Макаров Роберт – доктор педагогічних наук, професор
Марко Василь – доктор філологічних наук, професор
Мовчан Віра – доктор філософських наук, професор
Панченко Володимир – доктор філологічних наук, професор
Рева Олексій – доктор технічних наук, професор
Савчин Мирослав – доктор психологічних наук, професор
Ткаченко Олександр – доктор педагогічних наук, доцент
(відповідальний секретар)

ISBN 966-7996-61-1

© Скотний Валерій, упорядкування, редакція, 2004
© Зимомря Микола, упорядкування, редакція, 2004
© Зимомря Василь, Гейдек Олександр,
художнє оформлення, 2004
© Видавництво "Коло", 2004

Сучасна Україна (1992–2002) в умовах глобалізації: історико- теоретичні узагальнення

Уважається, що наприкінці ХІХ – на початку ХХІ ст. разом із формуванням глобальної системи склалася і планетарна цивілізація, яка в подальшому трансформується із техногенної в інформаційну.²⁵ Існуючі історико-культурологічні теорії спробували визначити і обґрунтувати парадигми генези континууму культур і планетарної цивілізації, співіснування культур і поліетносфери у глобальному розвитку людства.

У даний час (у синхронному зрізі) сукупно прослідковуються три тенденції світового розвитку: глобалізації, регіоналізації (фіксація просторів соціальної та культурної однорідності тісними політичними економічними зв'язками) та фрагментації (дезінтеграція, ізоляціонізм, автаркія).²⁶ Як процес формування загальносвітових принципів, **глобалізація** визначається ліберальною демократією, ринковою економікою, економічною інтеграцією, трансформацією виробництва і робочої сили, технологічним оновленням і комунікаційною рево-

²⁵ Дет.: Шейко В. Культура. Цивілізація. Глобалізація (кінець ХІХ – початок ХХІ ст.): У 2-х т. – Харків: Основа, 2001. – Т. 1. – 518 с.; Т. 2. – 398 с.; Його ж. Історико-культурологічні концепції цивілізаційної еволюції в добу глобалізму (кінець ХІХ – початок ХХІ ст.): Автореф. дис. ... д-ра істор. наук. – Харків, 2002. – 36 с.

²⁶ Див.: Виклик глобалізації: 36. наук. пр. /Відп. ред. О. Гомілко. – К.: Стило, 2001. – 206 с.; Лильо Т. Глобалізація комунікаційного простору і процеси національної ідентифікації у посткомуністичному світі: Автореф. дис. ... канд. філолог. наук. – К., 2001. – 21 с.; Токовенко О. Тенденції світового політичного процесу як чинник формування національної стратегії розвитку України //Світова цивілізація і міжнародні відносини. – 2001. – № 1. – С. 13–17.

люцією, що проявляються в зближенні розвинутих країн, свідомому нівеляційному виборі цінностей модернізації, спрощенню і прискоренню контактів між людьми внаслідок удосконалення транспорту і зв'язку (телекомунікацій та цифрових електронних мереж). Серед негативних політичних, економічних і соціальних аспектів явища (розрив між багатими і бідними країнами, ріст безробіття і екологічних проблем, обмеження національної автономії в економіці тощо) – зростання руйнівного маніпуляційного впливу ЗМІ на національні культурні та традиційні цінності.

Вихід найрозвинутіших країн світу на рівень інформаційного суспільства обумовив завершення процесу глобалізації, змістом якого стало перетворення людства на єдину ієрархічно побудовану структурно-функціональну систему. Нові контури світового протистояння (в економічному, соціальному, політичному, демографічному, екологічному та культурному вимірах)²⁷ намітив уперше 1993 року у своїй концепції “зіткнення цивілізацій” (конфлікт між цивілізаціями приїде на зміну ідеологічним та іншим формам конфлікту) американський політолог, професор Гарвардського університету Семуель Хантінгтон.²⁸ Він чітко визначив конфуціанський та ісламський світ як реальних антагоністів і противаг Заходу.

У резонансній монографії “Зіткнення цивілізацій і перебудова світового порядку” (Нью-Йорк, 1996) резонно сфокусовано думку, що після закінчення “холодної війни” питання про східний кордон Європи виявилось відкритим. Уточнюючи про кого слід думати як про європейців, а значить, як про потенційних членів ЄС і НАТО, примордіаліст Хантінгтон провів культурний, політичний і економічний кордон Європи і Заходу по лінії, що “віками відділяє західнохристиянські народи від мусульман і православних”.²⁹ Вона йде

²⁷ Павленко Ю. Україна в системі глобальної цивілізації // Практична філософія. – 2001. – № 2. – С. 224-236.

²⁸ Хантінгтон С. Зіткнення цивілізацій? Модель конфлікту в майбутньому // Універсум. – 2001. – № 11. – С. 25-30, № 12. – С. 39-43.

²⁹ Huntington S. The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order. – London, 1997. – P. 158-159.

по кордону Росії з Фінляндією і республіками Прибалтики, розрізає територію сучасних Білорусі, України, Румунії і Боснії, впираючись в Адріатичне море на узбережжі Чорногорії. Крім того, на його думку, тільки авторитарні режими гарантують адаптацію демократичних інститутів до швидкозмінливих, у результаті соціальної мобілізації, суспільних цілей. Інтереси Заходу вимагають зміцнення власної цивілізації, зокрема, шляхом інтеграції країн Східної Європи і Латинської Америки, чия культура близька до західної.

Подібну лінію розділу Європи ще один американський політолог-конструктивіст Шерман Гарнетт, який раніше упродовж десяти років займав ряд важливих посад у Міністерстві оборони США, у т.ч. помічника міністра у справах Росії, України та Євразії, обумовив у 1997 р. інакше – як кордон між суспільствами з давньою державною традицією і країнами, котрі ще в пошуках стабільних інституціональних форм і кадрів для втілення своєї незалежності. Або ж – як рубіж між тими, хто досяг успіху ринкових і політичних реформ, і тими, кому це поки що не вдалося. Захід виявився не готовим зайняти місце Росії як головного кредитора і донора української економіки. До речі, обмеженість американських і німецьких можливостей фінансово-економічної допомоги Україні – один із лейтмотивів книги Гарнетта,³⁰ опублікованої Фондом Карнегі за міжнародний мир.

Автор розкритикував традиційний західний погляд на Україну як частину Росії, аргументуючи, що “Україна – це наріжний камінь споруди, котра символізує ще несформовану зону безпеки в Центральній та Східній Європі”. Він підтримав тепер уже загальновідому тезу Збігнева Бжезінського про зв'язок між незалежністю України та поступовим перетворенням Росії з імперії на модерну націю та державу. Пом'якшення становища України як своєрідної буферної зони – прийнятна для вченого ситуація після

³⁰ Garnett Sh. Keystone in the Arch. Ukraine in the Emerging Security Environment of Central and Eastern Europe. – Washington: Carnegie Endowment for International Peace, 1997. – 145 p.

розширення НАТО. Перспективу Гарнет накреслив в утворенні нової арки або дуги безпеки від Балтійського до Чорного моря, в якій Україна повинна стати, власне, тим “наріжним каменем”, винесеним у заголовок дослідження.

Однак той факт, що Україна є дуже великою і важливою державою, наріжним каменем європейської безпеки, так і не увійшов до масової західної свідомості. Все-таки Україна рано чи пізно увійде до складу Європейського Союзу, хоч серед європейських політиків багато хто думає інакше, висловився радник міністерства оборони Австрії, аналітик Національної академії оборони Мартін Малек.³¹ Та в цілості монографія Шермана Гарнетта, котра близька за змістом до позиції американського українця Тараса Кузя,³² входить у США до першої шеренги фундаментальних досліджень пострадянських проблем України. До речі, серед робіт, присвячених глобальним змінам, що відбулися на світовій арені в результаті розпаду СРСР, а також становленню нового світового порядку, справді необхідно належно виділити ґрунтовні праці провідних американських вчених З. Бжезінського і Ш. Гарнетта.

Окремі американські політики, намагаючись підтримати прозахідну орієнтацію України, постійно підкреслювали, що для неї двері в євроатлантичні структури відкриті. Таке формулювання використала держсекретар США Мадлен Олбрайт під час свого візиту в Київ 6 березня 1998 р. Рішучим прибічником включення України в НАТО виступив Збігнев Бжезінський, для котрого сучасна Україна – вагома противага російському імперіалізму.³³ Цілком відверто висловився він щодо планів утвердження світового панування Заходу через економічну і військово-політичну гегемонію США, а на новій політичній карті Євразії визначив п’ять геостратегічних гравців (Франція, Німеччина, Росія, Китай, Індія) і п’ять геополітичних осей

³¹ Західна преса подас неправдивий образ України //Радіо Свобода. – 2002. – 5 листопада (www. RadioSvoboda. org).

³² Kuzio T. Ukrainian security policy /Foreword N. Krawciw. – Westport, Conn.: Praeger, 1995. – 168 p.

³³ Бжезінський З. Велика Шахівниця. Американська першість та її стратегічні імперативи /Пер. з англ. – Львів – Івано-Франківськ, 2000. – 236 с.

(Україна, Азербайджан, Південна Корея, Туреччина, Іран). Отже, незалежна Україна, як **важливий простір на євразійській шахівниці**, допомагає трансформувати Росію. Втрата Україною незалежності негайно перетворить Польщу в геополітичну вісь на східному кордоні об’єднаної Європи. Прикрість, на думку видатного політолога, полягає в тому, що у західному світі для України мірилом і на початку ХХ в. залишається Росія. Українська влада, часто діючи за принципом “коли в Москві мороз – у Києві заморозки”, тільки підігрівала давній стереотип.

Гегемонія Сполучених Штатів Америки – то єдиний заслін для розповсюдження зброї масового знищення, то єдине підґрунтя для стабільності у цілому світі, непомильно переконаний член Центру стратегічних і міжнародних студій у Вашингтоні Збігнев Бжезінський. І на цю тему висловлювався неодноразово. Виклавши свій погляд на оборонну стратегію Польщі в нових умовах, він зробив суттєві наголоси на питанні місця України в сучасній системі світової безпеки. Світовий авторитет особливо підкреслив, що зближення НАТО з Росією не повинно відбуватися коштом України.³⁴ Навпаки, поглиблюючи співпрацю з Росією треба розвивати відносини НАТО з Україною. Для урівноваження сил у регіоні. А як відомо, “великий американець польського походження і великий поляк з американським громадянством” Збігнев Бжезінський є дуже впливовою в оборонних колах Америки особистістю.

Україну слід уважати ключовою державою для європейської безпеки і на тверде переконання викладача Норвезької військової академії Тора Буквола, книжку якого видано за фінансової підтримки Міністерства оборони Норвегії та німецького фонду “Фольксваген”.³⁵ Бо її геополітичне розташування є вирішальним у регіоні,

³⁴ Збігнев Бжезінський: “Гегемонія Сполучених Штатів Америки – то єдиний заслін для розповсюдження зброї масового знищення, то єдине підґрунтя для стабільності у цілому світі” //Радіо Свобода. – 2002. – 16 травня (www. RadioSvoboda. org).

³⁵ Bukkvoll T. Ukraine and European security. – London: The Royal Institute of International Affairs and Pinter, 1997. – IX + 129 p.

а, крім того, від України (Буквол поділяє погляд Бжезінського) великою мірою залежить подальший розвиток Росії. Досліджуючи сепаратистські та етнічні хитавиці, норвежець рішуче відкинув традиційний погляд західних дослідників на Україну як розділену начебто на “націоналістичний захід” і “проросійський схід”.

Насправді ж, доводить Буквол, немає жодної політичної партії, котра б активно діяла на сході й пропагувала сепаратизм. Вимоги економічної децентралізації та місцевого самоврядування – це регіоналізм, а не сепаратизм. Про сепаратизм, на думку Буквола, можна говорити хіба що на прикладі Криму, де він 1995 р. зазнав “тимчасової поразки”. Буквол наголосив на парадоксальній тяглоті міжнародної політики обох українських президентів: “проросійський” Кучма зробив конкретніші кроки в бік Європи, ніж проєвропейський Кравчук, політика якого не йшла здебільшого далі пафосних декларацій.

Член президентської ради Російської Федерації, заступник директора Інституту Європи Російської академії наук Сергій Караганов³⁶ добачив українсько-російську перспективу аналогічну відноси́нам США і Канади, але з потужнішим культурним елементом. Перебуваючи у зручнішому становищі як шлях транзиту, Україна не змогла інвестувати в модернізацію енергетичної транспортної інфраструктури, що пов’язує росіян з Європою.

На переконання С. Караганова, Росія, де знаходять заробіток чотири мільйони українських громадян, абсолютно не зацікавлена у відсталій Україні, котра б крокувала неефективним шляхом модернізації суспільства. Ці ліберальні думки, без сумніву, ріжуть вуху російських консерваторів, зокрема, позиція лідера комуністів Геннадія Зюганова – включення України в євразійський простір. Щоразу євразійство викликало в Україні 1990-х рр. „інтелек-

³⁶ Між іншим див.: Стратегия для России: повестка дня для президента-2000 / Отв. ред. С. Караганов. – М.: Вагриус 2000. – 351 с.

туальну бурю” в склянці внутріполітичних фобій та змін,³⁷ до яких прикластися теж не бракувало охочих.

Прогнозуючи глобальні тенденції розвитку людства до 2015 р., провідні американські експерти з міжнародної політики і економіки, демографії та безпеки під орудою директора ЦРУ Джорджа Тенета накреслили Україні рух у бік Заходу (але в списку кандидатів у Євросоюз), що буде ускладнюватися повсюдною корупцією, силою кримінальних організацій та триваючими питаннями про дотримання в країні правових норм.³⁸ Київ і надалі піддаватиметься російському тиску (в основному через енергетичну залежність), але українці різних політичних поглядів скоріше віддадуть перевагу незалежності, аніж приєднанню до сфери впливу Росії.

Визнаний у світі авторитет у сфері економіки і фінансів польський професор Гжегож Колодко зауважив наївність віри у те, що трансформація у поєднанні з глобалізацією зумовить виключно виникнення сучасних та інтенсивних соціальних ринкових економік.³⁹ Тільки три країни (Польща 1996 р., Словенія 1998 р. і Словаччина 1999 р.) спромоглися протягом десятиліття досягти рівня виробництва, який існував перед початком трансформації. Із 36,5% Україна на передостанніх позиціях, випереджаючи тільки Молдову і Грузію. Ситуація в прямій залежності від помилок економічної політики уряду. До прикладу національна економіка не має доброго майбуття, коли додаткові вигоди і прибутки автоматично й без кінця приватизуються, а додаткові витрати і збитки усуспільнюються чи навіть удержавлюються.

³⁷ Кулик В. Український націоналізм у незалежній Україні. – К.: Нац. ун-т “Києво-Могилянська академія”, 1999. – 64 с.; Майборода О. Російський націоналізм в Україні (1991 – 1998 рр.). – К.: Нац. ун-т “Києво-Могилянська академія”, 1999. – 28 с.

³⁸ Глобальные тенденции развития человечества до 2015 года: Материалы Национального разведывательного Совета США / Пер. с англ. – Екатеринбург: У-Фактория, 2002. – С. 96-97, 104.

³⁹ Колодко Г. Глобалізація і перспективи розвитку постсоціалістичних країн. – Київ: Основні цінності, 2002. – С. 26, 30-31, 62, 100.

За Г. Колодкою, **постсоціалістична трансформація** – це історичний процес поступового переходу від планової соціалістичної економіки, яка базується на домінуванні державної власності на засоби виробництва і адміністративно-командному управлінні, до капіталістичного способу господарювання в умовах вільного ринку, який спирається на домінування приватної власності та ліберальну дерегуляцію. У цілому дана трансформація, тобто послідовний перехід до ринкової економіки і громадянського суспільства, має такий геополітичний розмах, який лише можна відтягнути, але не обійти, оскільки глобалізація – це процес створення лібералізованого й інтегрованого світового ринку товарів і капіталу, а також формування нового міжнародного інституційного ладу, який служить розвитку виробництва, торгівлі та фінансових потоків у всесвітньому масштабі.

Принаймні для французьких інтелектуалів із легкого пера шанованого українця Жака Бенуа-Мишена (1901–1983) Україна на початку 1990-х рр. напевно виглядала “фантомом Європи”.⁴⁰ Однак швидко прийшло усвідомлення реальної ваги українського вектора в європейській політиці. **Стосовно переваг України** у зазначених взаємопов’язаних процесах – вельми сприятливий геополітичний чинник (географічне розташування між Росією, рештою країн СНД та Польщею і Європейським Союзом) і висока якість людського капіталу при порівняно невеликій чисельності населення у світовому вимірі: у 2000 р. 49 млн. з 6,1 млрд., у 2015 р. очікується зменшення до 45 млн. при загальносвітовому зростанні до 7,2 млрд. чол. Загалом у світі Україну як геополітичну реальність міжнародні організації здебільшого відносили в 1990-х рр. до Співдружності незалежних держав – однієї з двох груп пострадянських країн. Республіки Балтії та західні українські сусіди трактувалися світом як держави Центральної та Східної Європи, заперітив Г. Колодко.

⁴⁰ Benoist-Méchin J. Ukraine: le fantôme de l'Europe. – Monaco; [Paris]: Éd. du Rocher, 1991. – 156 p.

Розглядаючи методологічні аспекти порівняльного дослідження з соціальної та культурної історії України, німецька дослідниця з Ляйпцігського університету Брітта Бйоме висловила,⁴¹ що сучасні (переважно західні) теорії модернізації та трансформації суспільств, теорії про кінець історії, цивілізації можуть бути притягальними у соціально-наукових і культурно-філософських колах, але недостатні для розгляду подій у Східній Європі, надто у компетентному дослідженні такого історичного об’єкта, як ситуація з Україною.

Ніби в унісон, доктор філософських наук Микола Михальченко констатував,⁴² що історію в глобальному сенсі більш пильно вивчають історики, філософи, геополітики. Соціологи більше уваги приділяють конкретним історичним періодам і поточному суспільному розвитку. Історія має бути “живою”, тобто бути історією з діями конкретних осіб, груп, країн. Соціологія надає історії конкретності, а соціологічне знання історичному – достовірності. Однак значна частина рішень в Україні, прийнятих органами влади у 1989–2001 рр., мали не науково-експериментальний, а імпульсивний характер на базі “здорового глузду”, який регулярно підводив. Багато суспільних суперечностей породжені не стільки об’єктивними чинниками суспільного розвитку, скільки суб’єктивними, які заважають консолідації суспільства, розгортанню його мобілізаційного потенціалу.⁴³ Україна повинна спиратися на світові моделі здійснення реформ, але не може автоматично копіювати жодну з існуючих у світі моделей.

⁴¹ Böhme B. Studien zur Social- und Kulturgeschichte der Ukraine (Konzeption eines Forschungsprojekts) // Kultursociologie [Leipzig]. – 1995. – Heft I. – S. 61–112.

⁴² Михальченко М. Десять років незалежності: політико-соціологічна оцінка політичних реформ // Українське суспільство: десять років незалежності (Соціологічний моніторинг і коментар науковців / За ред. В. Ворони, М. Шульги. – К.: Ін-т соціології НАНУ, 2001. – С. 150–160.

⁴³ Дашутін Г., Михальченко М. Український експеримент на терезах гуманізму. – К.: Парламент. вид-во, 2001. – 336 с.

Власне, нашкодило вибіркове, а не системне запозичення і використання світових досягнень, фрагментарне фрахування світового досвіду суспільних трансформацій в умовах навздоганяльної модернізації.⁴⁴ Як веломовно свідчить світовий досвід, ефект імітації, наслідування викликає суспільний дискомфорт і прагнення ліквідувати нав'язані елементи модернізації.⁴⁵ Тим більше, що напередодні 1996 р. Україна посідала 20-е місце серед 26 постсоціалістичних країн за результатами ринкової трансформації. Зауважений феномен або **копіювальний метод трансформації**, на думку доктора соціологічних наук В. Тарасенка,⁴⁶ став визначальним інструментом перетворень в Україні. Будучи технологічно значно простішим, аніж відставлений спосіб без аналогової конструктивістської практики, він приречений на не збігання соціального зразка і копії – проблему цивілізаційного масштабу.

Копіювальний інтелект державної та господарської бюрократії, політичної еліти (а також наукової еліти, що обслуговує і бюрократію, і політичний бомонд) – ось що їде на горбоконику соціальної експерименталістики в сучасній Україні, підкреслив учений. Його хиба у спроможності продукувати тільки стереотипне соціальне мислення у межах запозичених інтелектуальних схем, понять, ідеологем, цінностей, символів чужої свідомості (“привабливого іншого”).

Справді справедливими є зауваги, що невміння “мислити глобально, діяти локально” було однією з першопричин колапсу економічних експериментів президентських адміністрацій Л.Кравчука і Л. Кучми, котрі у 1990-ті рр. поставили український соціум на межу виживання. Однак історичною заслугою обох президентів є **дотримання мирного сценарію** внутрішньо- і зовнішньополі-

⁴⁴ Бойко О. 1991 р.: стартові умови та потенційні можливості розгортання державотворчого процесу в Україні // Людина і політика. – 2001. – № 6. – С. 34–48.

⁴⁵ Кремень Е., Ткаченко В. Україна: шлях до себе (Проблеми суспільної трансформації). – Київ: ДрУк, 1999. – С. 225, 227.

⁴⁶ Тарасенко В. Копіювальний експеримент в Україні // Українське суспільство: десять років незалежності. – С. 113–127.

тичного курсу. Адже загальновідомо, що з 1989 до 1996 р. на планеті зареєстровано 96 збройних конфліктів, 91 з них – громадянські війни, викликані, як правило, поглибленням соціальної та економічної несправедливості. Усього за 1992–2000 рр. кількість біженців становить приблизно 300 млн. осіб, зокрема, Югославію залишили майже 4 млн. Важко знайти переконливіший аргумент у синхронному вимірі, хоч і югославська цифра дорівнює чисельності українських заробітчан у Росії.

Десятиліття комунізму, поза сумнівом, залишили свій знак на інституційній структурі посткомуністичних держав. До числа країн, з якими коректно порівнювати Україну, входять найбільш регресивні і найменш незалежні східно- та центральноєвропейські держави: Албанія, Боснія, Болгарія, Румунія та Сербія-Югославія. А також Білорусь, Молдова, Вірменія, Грузія, Азербайджан, Туркменістан, Казахстан, Узбекистан, Киргизстан та Таджикистан. Вісім із цих п'ятнадцяти країн (Албанія, Боснія, Молдова, Вірменія, Грузія, Азербайджан, Таджикистан та Югославія) пережили або ще й далі переживають громадянську війну. У шести з них (Білорусь, Азербайджан, Туркменістан, Казахстан, Узбекистан та Югославія) правлять диктатори. Жодна з них не є взірцем політики економічних реформ.

Україна вийшла з тоталітаризму адміністративною одиницею без підготованих еліт, державного апарату, ринкової економіки, влади закону, громадянського суспільства, цілісної культури та сприйняття себе як нації. Східно- та Центральноєвропейські країни, котрі досягли набагато більших успіхів мали для цього підстави: скинувши 1989 р. комуністичний гніт, вони мали значно кращі умови для динамічного розвитку. Якщо озброїться зауваженням, то, на щастя, Україну не спокусив білоруський шлях.

Як зазначив радіо “Свобода” 15 січня 2002 р. дослідник вашингтонського Фонду за міжнародний мир ім. Карнегі, відомий економіст, а в минулому й радник багатьох післякомуністичних урядів Андерс Ослунд, колишні комуністичні країни поділилися на три групи. До “радикальних реформаторів” потрапила більшість

країн Середньої Європи й держави Балтії – вони розбудували і демократію, і ринкові економіки. “Поступові реформатори” – це Болгарія й Румунія і більшість післярадянських держав: у них приватизація й дерегуляція, “звільнення” ринку обмежені й поєднуються з обмеженими політичними реформами. І, нарешті, “не реформатори” – це Білорусь, Туркменістан і Узбекистан, яких поєднує диктатура, вельми обмежені реформи і далі високий рівень державної власності.

Найшкідливішою з трансформаційних оцінок є міф про те, що в усьому післякомуністичному регіоні рівень життя масово знизився і рівень виробництва різко впав після 1989 р. Наприклад, статистика щодо виробництва, яку наводить Європейський банк реконструкції та розвитку твердить, що лише найрозвиненіші з цих країн, якої Чехія чи Угорщина, щойно знову досягли рівня 1989 р.; інші ж, як Болгарія чи Румунія, йдуть далеко позаду. Цей міф – просто неправда, зауважив А. Ослунд, оскільки з офіційною статистикою є дві серйозні проблеми. По-перше, комуністи налічували значно більше, ніж насправді виробляли, бо головне було досягти планових показників. А тепер, за капіталізму, навпаки, звіти применшують, щоб скоротити податки чи уникнути їх. Отже, статистичні системи вловлюють зовсім малу частку того, що відбувається в економіці.

Зрештою, які б геніальні здогади і пророчі схеми не узагальнювали сучасні геополітичні та цивілізаційні концепції (найпопулярніші – Семюеля Хантінгтона і Збігнева Бжезінського) для України все-таки мирний сценарій назавше залишиться вкрай бажаним. Хоча б – як довічне відлуння історичного досвіду першої половини ХХ ст. І той факт, що Україна, починаючи зі здобуття незалежності, була джерелом стабільності, незважаючи на внутрішні труднощі та розбіжності, названо визнаним досягненням у Спільній стратегії Європейської Ради щодо України (Гельсінкі, грудень 1999 р.).